

Problémy které dominovaly agendě NATO ještě ve druhé polovině 90. let a pak na konci 20. a počátku 21. století, se dnes pohybují zdánlivě na druhé koleji. Jsou stále důležité, ale již nejsou prioritou. Bezpečnost se překvapivě rychle přesunula k jiným tematickým okruhům. S tím souvisí poznatek, že způsob, jak poznat sám sebe a bezpečnostní prostředí, se zatím změnil jen velmi málo. Obtížnějším se stalo chápání hrozeb. Tuto skutečnost potvrdil i summit NATO v Rize. Především měl přinést odpověď na to, zda-li je NATO schopné přenést svou statickou obrannou roli z bezpečnostně stabilního transatlantického světa do oblastí, odkud tomuto světu hrozí nebezpečí.

V současnosti, proti minulosti, existuje o mnoho více bezprostředních hrozeb a rizik nevojenského než vojenského charakteru. Proto trvání nebo setrvávání na vnímání problému bezpečnosti jako čistě vojenského (vojensko-politického) fenoménu je dnes škodlivé a nebezpečné. Otevřena jsou tak například „témata energetické bezpečnosti“. Proto i NATO na summitu v Rize (Lotyšsko) zařadilo problémy vyplývající z ohrožení dodávek strategických surovin do výčtu aktuálních (a akutních) bezpečnostních hrozeb. Evropská komise před několika dny představila nový koncept energetické politiky EU, který je do značné míry motivován bezpečnostními ohledy. Hovoří se hlavně o klíčové infrastruktuře a její obraně.

Bezpečnost je životním zájmem každého jednotlivce, nejrůznějších sociálních skupin, států i mezinárodního společenství. Abychom dokázali zformulovat efektivní bezpečnostní politiku, musíme pochopit její tři základní prvky:

- ❑ sami sebe,
- ❑ bezpečnostní prostředí,
- ❑ možnou hrozbu.

Pochopit sama sebe znamená znát požadované cíle, vlastní potenciál, dostupné zdroje, přijatelné způsoby reagování v různých situacích atd. Proto všechny summity NATO, od pražského v roce 2002 mají, dle slov velvyslance ČR při NATO Štefana Füleho, jednoho společného jmenovatele – přizpůsobení se novému bezpečnostnímu prostředí po útocích z 11. září 2001.

Bezpečnost se tak překvapivě rychle přesouvá k jiným tematickým okruhům. S tím souvisí poznatek, že způsob, jak poznat sám sebe a bezpečnostní prostředí, se zatím změnil jen velmi málo. Obtížnějším se stalo chápání hrozeb.

V současnosti se nám nabízejí dva základní přístupy k analýze hrozeb. Na jedné straně je to starší, vojensky a státocentricky orientovaný přístup tradicionalistů [1], který za nejvyšší stupeň ohrožení bezpečnosti státu považuje otevřený útok nepřitele, a proces aktivace hrozeb, kdy dochází k přímému ohrožování státu. Jedná se o proces, ve kterém hrozby objektivního i subjektivního, vnějšího nebo vnitřního charakteru aktivně působí na stát, způsobují jeho destrukci, rozklad a oslabování jeho moci a síly, narušují jeho strukturu, stabilitu, celistvost, integritu a funkce. Za dané situace je zajištění bezpečnosti státu akutní, spojené především s nevyhnutelností přijímání konkrétních a důrazných komplexních opatření na odvrácení hrozeb. Zvláštní význam zde má především aktivace vojenských mechanismů bezpečnosti.

V opačném případě bezprostředně hrozí destrukce, rozklad, likvidace, područí, podřízení atd.

Na straně druhé jde o novou perspektivu „rozšiřovatelů“ [2], která zahrnuje nejenom tradiční politický a vojenský sektor, ale také oblasti ekonomiky, společnosti a životního prostředí.

1. Energetická bezpečnost – součást ekonomické bezpečnosti státu

Dosažení vnitřní a vnější bezpečnosti se stalo po skončení studené války obecným cílem. Zásadní posun oproti minulosti spočívá v tom, že stále více států upadá do závislosti především na zahraničním obchodě a zahraničních investicích. Státy se střetávají ve velice ostré konkurenci o podíly na ekonomickém blahobytu a v tomto soupeření nemohou být a nejsou pouze vítězové.

Z analýzy světových dat z 19. a 20. století vyplývá, že pohromy v ekonomické sféře, v územní a společenské infrastruktuře, v informačních technologiích, komunikacích, energetice a peněžnictví mají na lidstvo často negativnější dopady než pohromy přírodní nebo technologické (viz světová hospodářská krize v r. 1929, ropná krize v 70. letech 20. století aj.). Jejich zákeřnost spočívá v tom, že kromě dopadů přímých a bezprostředních je řada dopadů zprostředkovaných složitou sítí vazeb, které jsou v čase různě posunuté. *Pro zajištění bezpečnosti je nutno věnovat pozornost právě těmto dopadům*, protože ty často působí plíživě a skrytě a jsou iniciačními příčinami krizí. Ekonomické otázky jsou pokládány za natolik důležité, že mohou zažehnout i určitou formu konfliktu, jehož cílem by byla změna relativní ekonomické síly jednotlivých aktérů.

S tím souvisí i skutečnost, že na konci druhé dekády 21. století se očekává zvýšení výkonnosti světové ekonomiky – o 80 % proti roku 2000. Průměrný příjem na hlavu se tak zvýší přibližně o 50 %. Přispěje k tomu především systémová změna vývoje, kterou představuje přechod od modelu industriální společnosti k modelu společnosti vědění, přičemž jeho součástí bude i rozšíření vlivu nových velkých aktérů v globální ekonomice – Číny a Indie. Zvýšení výkonnosti světové ekonomiky ale bude mít celkově silně nerovnoměrný charakter. Dojde k dalšímu prohlubování ekonomických a sociálních rozdílů mezi třemi typy zemí: zeměmi, jejichž ekonomika je založena na zemědělství, zeměmi s ekonomikami postavenými na využívání levné pracovní síly a výrobě technicky nenáročných produktů, a nakonec zeměmi s ekonomikami a sociálními systémy založenými na znalostech (znalostní ekonomika). Nedá se vyloučit, že růst chudoby a zaostalosti zvláště v regionech bez perspektivy zásadního ekonomického a sociálního pokroku může vést k eskalaci politických, sociálních, humanitárních a bezpečnostních problémů. Schopnost najít řešení jak čelit této potenciální hrozbě se stane jedním z rozhodujících aspektů úsilí o zajištění globální bezpečnosti.

Potenciální konflikty sociálního charakteru se ale rýsují i uvnitř vyspělých zemí. Razantnější vstup Číny, Indie a spolu s nimi i dalších dynamicky se rozvíjejících států do stále integrovanější světové ekonomiky bude mj. znamenat vstup dalších stovek milionů lidí (včetně vysoce kvalifikovaných) na světový trh práce. Výrazně to zvýší tlak na trhy práce vyspělých zemí, které budou ve vzrůstající míře konfrontovány s přesuny výrobních kapacit (i vysoce technologicky náročných) do „nových teritorií“. Nelze vyloučit, že to ve vyspělých zemích vyvolá širší projevy nespokojenosti, které mohou ovlivnit jejich politickou, sociální i bezpečnostní stabilitu.

Důležitou úlohou je proto určení celé struktury hrozeb a míry jejich podílu na ohrožování bezpečnosti našich zemí. V současnosti, oproti minulosti, je o mnoho více bezprostředních hrozeb a rizik nevojenského, než vojenského charakteru. Je nutno zdůraznit, že trvání nebo setrvávání na vnímání problému bezpečnosti jako čistě vojenského (vojensko-politického) fenoménu je dnes škodlivé a nebezpečné. *Podle nových principů války se ozbrojené síly již nepoužívají k tomu, aby byl nepřítel donucen podrobit se vůli druhé strany, ale spíše se používají prostředky, které mají nepřítele donutit, aby akceptoval její zájmy.* V našich podmínkách jde o to, jak zabezpečit tuto zemi před největšími riziky, která ji v tomto století čekají.

Udržitelný rozvoj na zemi, což je klíčový cíl pro globalizující se lidskou společnost, ovlivňují zásadní čtyři vzájemně propojené faktory, které uvádí M. Balabán, mezi které patří dostupnost zdrojů, které jsou nezbytné pro ekonomický a sociální rozvoj, což se v první řadě týká ropy, plynu a vody a spolu s tím hledání alternativních zdrojů energie. [3]

S tím souvisí vzrůstající soupeření o tyto klíčové zdroje nezbytné pro ekonomický rozvoj. Hlavní faktory ovlivňující trh se surovinami v horizontu roku 2020 budou primárně dva:

1. Obrovský nárůst spotřeby energetických zdrojů v Číně (předpokládaný vzrůst spotřeby o 150 %) a Indii.
2. Získávání energetických zdrojů bude komplikováno složitou politickou, ekonomickou a bezpečnostní situací v regionech, které tyto energetické zdroje primárně poskytují.

V současnosti stojí v pozadí za většinou světových globálních procesů boj o přírodní suroviny. V renomovaných teoretických studiích existuje pojem jako „světová energetická“ nebo „světová uhlovodíková“ elipsa. Tam patří Arabský poloostrov, Perský záliv, Írán, ruské Předkavkazí. Severní oblouk této elipsy prochází Černým mořem, Gruzií, Krymem, jde pak do Střední Asie a končí v Afghánistánu. Jižní křivka zase prochází průlivy a Tureckem. Demokratický Istanbul dnes má pro Británii stejný význam, jako „oslnivá Porta“ v 19. století. Dále – pro kontrolu Perského zálivu je nutné ovládat Írán a Irák. Tato křivka končí opět v Afghánistánu, a následně pak v Pákistánu. Když se spojí tyto dvě křivky, vznikne elipsa.

Zajištění energetické bezpečnosti se ve výše uvedeném kontextu stává pro vyspělé státy klíčovou otázkou, neboť i částečný výpadek v dodávkách může mít velmi negativní ekonomický dopad s ovlivněním jejich strategických zájmů. Závislost na importu energetických surovin bude přitom stále vzrůstat (z 50 % v současné době na 70 % v roce 2030), přičemž v případě ropy to bude v roce 2025 činit 90 % a plynu 80 %.

Kategorickým imperativem pro zajištění energetické bezpečnosti je tak praktické naplnění několika základních úkolů:

Prvním je podpora výzkumu a vývoje technologií, které vedou k omezování energetické spotřeby a paralelně rozvíjení alternativních zdrojů energie. Do značné míry se dá říci, že se jedná o strategickou prioritu.

Druhý úkol spočívá ve snaze o maximální možnou diverzifikaci dodávek surovin z různých teritorií i přes objektivní omezenost takového cíle. Je možné více využívat zdrojů ropy a plynu v Kaspické oblasti s jejich transportem přes Turecko a Balkán, nová plynová ložiska v norském Barentsově moři nebo dodávky kapalného zemního plynu ze severní Afriky.

V souvislosti se zajišťováním pravidelných dodávek energetických surovin je důležitý i *třetí úkol* spočívající v zajišťování dobrého stavu dopravních tras a přenosových soustav a také jejich ochraně před potenciálními teroristickými útoky.

Čtvrtým úkolem je podpora rozvíjení jaderné energetiky, která je v příštích dvou dekadách de facto jedinou reálnou alternativou uhlovodíkových technologií a paliv.

Pátým, ovšem nikoliv co do významu posledním, *úkolem* je **zajišťování a podpora politické a ekonomické stability v regionech odkud se do Evropy importují energetické suroviny**, spolu se zajišťováním korektních vztahů s jednotlivými producenty zeměmi. Naplnění tohoto úkolu vyžaduje mj. funkční společnou zahraniční a bezpečnostní politiku EU realizovanou i prostřednictvím specializovaných zahraničněpolitických agend jakou představuje např. evropská politika sousedství, funkční model strategického partnerství EU s Ruskem nebo humanitární a rozvojová pomoc. [4]

Prioritou, z hlediska členských států NATO, jsou především bezpečné dodávky na vnitřním energetickém trhu a **zajištění solidarity mezi členskými státy**. V tomto kontextu se jeví plně pochopitelná slova generálního tajemníka NATO Jaap de Hoop Scheffera na únorové mnichovské bezpečnostní konferenci o potřebě diskuse uvnitř Aliance na téma ochrany životně důležitých přepravních kapacit energetických surovin, které je ostatně i součástí Strategického konceptu NATO. Nemusí se přitom jednat pouze o Blízký východ, ale i o další energeticky bohatá teritoria – Kaspický region a Rusko. Spojené státy například vyčlenily 100 milionů dolarů na program „Caspian Guard“ zaměřený na ochranu nového ropovodu z ázerbájdžánského Baku do tureckého Ceyhanu. Řada expertů zdůrazňuje, že podobně je potřeba uvažovat i o ochraně ruské energetické infrastruktury – především před teroristickými útoky. Britský vojenský expert A. Monaghan ve studii o ruské energetické bezpečnosti připravené pro Conflict Studies Research Centre v anglickém Swindonu dokonce navrhl, aby se tento problém stal součástí agendy jednání o spolupráci mezi Evropskou unií a Ruskem.

Pozornost věnovaná bezpečnosti přepravních kapacit ropy a plynu z kaspického regionu a Ruska především do západní Evropy (a potažmo do Spojených států) je součástí úsilí o diverzifikaci dodávek těchto komodit ze strany západního společenství. Dlužno dodat, že právě Rusko zde hraje velmi významnou roli.

V případě evropských států je možné uvést, že podle studie Evropské komise vzroste závislost Evropy na dodávkách energetických zdrojů z mimoevropských teritorií v roce 2020 na úroveň cca 75 %. Týká se to především dodávek plynu, kdy 51 % plynu je importováno z teritorií mimo EU (Norsko, Alžírsko, Rusko).

Tato rovina vzájemné závislosti mezi ekonomikou a bezpečností je postavena na předpokladu, že v mezinárodní bezpečnosti jde v podstatě o ekonomické pohnutky, se kterými se státy potýkají. A tak i globalizovaná válka s terorismem může postupně nabýt podoby „světové občanské války“, se všemi z toho plynoucími důsledky. Podstata je totiž v tom, že při vedení neomezené války je hlavním cílem **fungování ekonomiky státu** – ne jeho ozbrojené síly.

Z uvedeného vyplývá, že se mění vztah ekonomiky a bezpečnosti státu a je ho proto v současnosti nutno vnímat minimálně v těchto čtyřech rovinách vzájemné závislosti:

1. **V rovině ekonomického managementu**, který zabezpečuje efektivitu a účinnost bezpečnosti, využívá všechny nástroje bezpečnostní politiky přípustné pro moderní stát.
2. **V rovině národního hospodářství, jako základny zajišťování zdrojů** pro bezpečnost státu a i nástrojů, kterými je možné protivníka oslabit nebo zničit. Vojenská způsobilost je pouze jedním z mnoha nástrojů obrany podporovaných ekonomickou silou. Mezi ostatní nástroje patří obchodní politika, programy pomoci, finanční možnosti, pozice zadlužení, regulování migrace a další nástroje hospodářské politiky jakéhokoliv druhu.
3. **V rovině dopadů makroekonomických efektů zabezpečování obrany a bezpečnosti** na národní hospodářství a interakce mezi ekonomikami v rámci mezinárodního eko-

nomického systému, včetně dopadu úrovně bezpečnosti na ekonomický růst, stabilitu a prosperitu státu.

4. *V rovině, kdy je ekonomika příčinou nebo cílem* bezpečnostních problémů států.

V této rovině, jak říká známý ekonom P. A. Samuelson, jde o vady v základech ekonomického systému.

V silně propojené globalizované ekonomice ve které není možné vyloučit vznik velkých globálních ekonomických otřesů bude mít ve vzrůstající míře jakákoliv bezpečnostní krize – kdekoli na světě, bezprostřední dopad na globální finanční stabilitu. Vyšší frekvence teroristických útoků, které si vyžádají značné materiální a lidské ztráty může způsobovat otřesy na burzách nebo negativně ovlivnit hospodaření a hospodářské výsledky velkých pojišťovacích ústavů, což může mj. i rozkolísat stabilitu hlavních světových měn. Uvedená rizika bude dále zesilovat vyšší zranitelnost informačních sítí, které budou atakovány teroristickými uskupeními. Totéž se týká i transportních sítí a hlavních transportních koridorů, kudy se přepravují energetické zdroje. Ekonomický rozvoj bude limitován i potřebou vydávat stále větší finanční prostředky na boj proti terorismu, včetně výdajů na zajišťování vnitřní bezpečnosti ve vyspělých zemích.

Z uvedeného vyplývá růst významu problematiky ekonomické bezpečnosti jako nedílné součásti bezpečnosti státu.

Přesná **definice ekonomické bezpečnosti** a její vymezení vůči ostatním bezpečnostem (především národní) je problematická. Ekonomika totiž ovlivňuje schopnost státu realizovat bezpečnostní opatření, a proto se ekonomická bezpečnost prolíná se všemi dalšími oblastmi bezpečnosti. V tradičním pojetí znamenala ekonomická bezpečnost především stav, kdy byl zajištěn dostatek finančních a výrobních struktur k vydržování dostatečně silné a odpovídajícím způsobem vyzbrojené armády, schopné porazit, popř. odstrašit vnějšího nepřítele. Na přelomu 19. a 20. století začal být kladen důraz i na zabezpečení takových sociálních podmínek, které by legitimovaly státní moc u svých občanů, a tím vyřazovaly hrozbu masových snah o svržení stávajícího politického systému zevnitř státu.

V této souvislosti se začal používat i pojem „sociální bezpečnost“ (social security), mj. v souvislosti s Rooseveltovým programem *New Deal* ve třicátých letech. Sociální bezpečnost byla pojímána jako ekonomická bezpečnost ve smyslu bezpečnosti (jistoty) příjmů, pročež sociální politika ve smyslu social security se koncentrovala rovněž na opatření, zajišťujících plnou zaměstnanost. Sociální bezpečnost dnes nabyla (vedle primární koncentrace na zvyšování konzumu) pestřejší množství součástí: bezpečnost pracovních míst, sociální zaopatření, zdravotní péče, bezpečnost majetku, hodnoty peněz, statutu apod.

Po skončení studené války se změnil koncept ekonomické bezpečnosti (ve vztahu k národní bezpečnosti) v tom smyslu, že blahobyt národa závisí na jeho schopnosti úspěšně se zapojit do mezinárodní ekonomické soutěže, což vyžaduje být v popředí (forefront) vývoje a komercializace nových technologií a udržovat kapacity výroby a zajišťovat trh produktů vědeckého vývoje.

Ekonomickou bezpečnost nelze s ohledem na rostoucí provázanost světové ekonomiky a globalizaci obecně vztahovat pouze na vnitřní nebo vnější bezpečnost, ale na obě tyto dimenze. Je úzce provázána se všemi dalšími oblastmi bezpečnosti. Jejími nejdůležitějšími a vzájemně propojenými atributy jsou:

- ❑ měnová stabilita,

- ❑ hospodářský růst,
- ❑ nízká nezaměstnanost,
- ❑ konkurenceschopnost,
- ❑ určování tempa vývoje a aplikace nových technologií nebo alespoň výraznější snaha nezaostávat za celosvětovými trendy,
- ❑ surovinová dostatečnost,
- ❑ schopnost zajistit obrannou sílu, popř. efektivní a potřebnou obranu způsobem stanoveným ve spojeneckých smlouvách, které zajišťují bezpečnost,
- ❑ chránění velkých částí populace před bídou.

Ekonomická bezpečnost, podle slovníku Ministerstva vnitra, představuje stav, ve kterém ekonomika objektu, jehož bezpečnost má být zajištěna (státu, seskupení států, mezinárodní organizace apod.), není ohrožena hrozbami, které výrazně snižují nebo by mohly snížit její výkonnost potřebnou k zajištění obranných i dalších bezpečnostních kapacit, sociálního smíru a konkurenceschopnosti objektu i jeho jednotlivých složek, tj. především jednotlivých podnikatelských subjektů na vnitřních i vnějších trzích. [5]

Z definice vyplývá, že jako bezpečný je možné vymezit takový stav ekonomiky státu, který pro Českou republiku zabezpečuje:

- ❑ Možnost samostatně, bez jakéhokoliv významného vnějšího vlivu uskutečňovat a rozvíjet vnitřní politiku v sociální, ekonomické a dalších oblastech, respektujíc národní zájmy státu.
- ❑ Schopnost aktivně se podílet na ovlivňování procesů ve světě, v rámci zahraničních národních zájmů státu.
- ❑ Vytvářet sociální smír a celospolečenskou solidaritu a předcházet rozsáhlým vnitřním konfliktům schopným narušit demokratický politický vývoj.
- ❑ Těmito třemi podmínkami, z kterých dvě se dotýkají zahraničně politických a zahraničně ekonomických vztahů, jsou prakticky shrnuty všechny potřeby týkající se ekonomické bezpečnosti státu.

Otázkou zůstává, do jaké míry implementace zahraničních technologií, energie nebo kapitálu – z hlediska zajištění bezpečnosti státu a jeho prosperity, je vyjádřením míry závislosti České republiky. Závislost na určitých přísunech materiálů souvisejících s obranou a bezpečností státu, byla a je dlouhodobým problémem pro většinu evropských států. V moderním světě existovalo jenom málo zemí, které vlastnily nutné zásoby energie a surovin potřebné pro přežití a vedení války. Takže **závislost** je stav, který je určován, nebo podstatně ovlivňován externími silami. V ekonomickém smyslu slova může jít o závislost ve formě „nákladů alternativní příležitosti“ (opportunity costs). Jde o náklady na alternativní příležitosti (bezpečnost), které mohou být k dispozici pro vlastní ekonomický rozvoj. Čím vyšší jsou tyto náklady, tím je i větší závislost státu.

Nic proti nim nedělat by bylo nanejvýše pošetilé, podobně jako se ukájet tím, že nám snad v budoucnosti někdo pomůže na základě smluv, které byly uzavřeny v minulosti. Nic takového nenastane, pokud nebudeme umět prokázat, že jsme dokázali proměnit naše potenciální výhody ve skutečný vlastní užitek. Rovnoprávně spolupracovat totiž můžeme jen tehdy, když jsme schopni se bez té spolupráce klidně obejít a partner to ví.

Z hlediska energetické bezpečnosti podle údajů Eurostatu vyplývá, že ČR (možná pro někoho překvapivě) si v rámci EU stojí docela dobře, pokud jde o závislost na dovozu primár-

ních energií. Ze zemí EU pouze Velká Británie a Dánsko jsou čistými exportéry energetických surovin, Polsko zajišťuje dovozem asi 11 % své spotřeby a ČR na 4. místě asi 26 %. (Do celku se – zjednodušeně řečeno – počítají zdroje používané pro výrobu primárních energií, tj. elektřiny, tepla a pohonných hmot.) Těch 26 % zahrnuje převážně dovozy ropy a zemního plynu. Jinými slovy řečeno, chceme-li jakkoli hodnotit situaci a perspektivu ČR v kontextu nadcházejícího ropného zlomu, musíme se soustředit na ropu a zemní plyn převážně ruského původu, tj. na dopady ropného zlomu především do dopravy a do zásobování teplem (a z menší části elektřinou) pro domácnosti a podniky.

2. Zranitelnost ekonomiky a kritická infrastruktura

Schopnost politické reprezentace země formulovat přijatelnou reakci na případné problémy vzniklé ve výše uvedených intencích určí, jak dalece budou stát zraňovat šoky přicházející z venčí. Ve skutečnosti jde o diversifikaci dodavatelů, vybudování alternativních zdrojů a hromadění pevných zásob strategických komodit tradičními metodami. Tak lze předejít problému *zranitelnosti*. Jednou z našich klíčových výhod vzhledem k budoucím rizikům je naše přírodní bohatství. Jsme bohatí na pitnou vodu a energetické zdroje mimo ropu a zemní plyn. Jinak máme dost hnědého uhlí, které nám umožní společně s moderními technologiemi spalování pokrýt značnou část energetických potřeb, máme velký potenciál rozvoje jaderné energetiky a ladem nám leží i obrovské možnosti zadržování vody pro energetické účely. Myslíme si ale, že klíčové slůvko 21. století bude prostě „voda“. [6]

Analýza velkých teroristických útoků tohoto desetiletí ukázala, že pro zajištění bezpečnosti je proto třeba speciálně ochraňovat jistou část majetku a infrastruktury, bez níž nelze zvládnout případné krizové situace.

Kritickou infrastrukturou se rozumí výrobní i nevýrobní systémy, jejichž nefunkčnost by měla vážné dopady na bezpečnost, ekonomiku a zachování nezbytného rozsahu dalších základních funkcí státu při krizových situacích. [7]

Na základě dokumentů přijatých Bezpečnostní radou státu a vládou České republiky v r. 2002 jsou do kritické infrastruktury zařazeny následující položky:

- systém dodávky energií, především elektřiny,
- systém dodávky vody,
- kanalizační systém,
- přepravní síť,
- komunikační a informační systémy,
- bankovní a finanční sektor,
- nouzové služby (policie, hasičská záchranná služba, zdravotnictví),
- základní služby (zásobování potravinami, likvidace odpadu, sociální služby, pohřební služby), průmysl a zemědělství,
- státní správa a samospráva.

Tyto základní položky jsou akceptované ve většině vyspělých zemí, ve kterých se věnuje pozornost kritické infrastruktuře.

Současná možná krizová situace vyžaduje vytvořit úspěšnou ochranu nejen jednotlivých objektů, jak tomu bylo v období studené války, ale i důkladně promyšlený systém zabezpečení odolnosti kritické infrastruktury a úspěšnou ochranu obyvatelstva před různými krizovými situacemi i před ozbrojenou činností protivníka. Jestliže se včas neudělají opatření k posílení

její životnosti a odolnosti, tak na začátku možné krizové situace se tato skutečnost může odrazit v rychlém narušení až zničení průmyslové výroby, narušení ekonomických vztahů mezi jednotlivými oblastmi, vyřazením dopravy, energetického systému, velkými lidskými a materiálními ztrátami. Problému životnosti a odolnosti kritické infrastruktury se z uvedených důvodů věnuje velká pozornost jednak ze strany vládních orgánů, tak i ze strany vojenských teoretiků, ekonomů a dalších vědeckých pracovníků nejen v zemích NATO, hlavně v USA a Velké Británii, ale i v ostatních státech.

Významným rysem nové koncepce odolnosti musí být její **univerzálnost, znamenající hledání „rovnováhy zájmů“ mezi státem, podnikatelskou sférou a občany**, kteří se nacházejí na různé politické a sociálně-ekonomické úrovni, s různými preferencemi.

Ochrana kritické infrastruktury je proces, který při zohlednění všech možných rizik a hrozeb směřuje k zajištění fungování prvků, vazeb a toků kritické infrastruktury tak, aby za žádných okolností nedošlo k jejich selhání. V důsledku existence mezinárodní závislosti a provázání sektorů může selhání kritické infrastruktury v jednom státě ovlivnit více států, proto ochrana kritické infrastruktury vyžaduje nejen sdílení odpovědností s privátním sektorem a výměnu informací mezi veřejnou správou a dalšími relevantními organizacemi, ale i mezinárodní spolupráci.

Nová koncepce odolnosti a především jejího uplatňování, je proto podmíněná komplexností pochopení problémů našeho hospodářství, jejichž účinné řešení nezbytně vyžaduje naši otevřenost vůči světu a na druhé straně ochotu světového hospodářství s námi spolupracovat. Toto musí vycházet z podrobné analýzy změn, které se v posledním období uskutečnily v České republice i ve světě a na základě kterých je třeba vypracovat zásadně nové teoretické a praktické přístupy jak v obecné rovině, tak i s přihlédnutím ke specifickým podmínkám České republiky. V návaznosti na toto úsilí je důležité vytvářet předpoklady pro spolupráci a výměnu zkušeností s příslušnými orgány členských států NATO při řešení odolnosti, životnosti a pružnosti národního hospodářství. Právě zkušenosti z těchto zemí ukazují, že vyjádřit hodnotu odolnosti daného prvku nebo systému, znamená analyzovat hranice odolnosti vůči působení vnitřních a vnějších vlivů. Jde o vlivy generující mimořádnou krizovou situaci s následným vyústěním do mimořádné události, která představuje všechny rušivé a destrukční děje spojené se zánikem hodnot, rušením nebo změnou struktur, změnou kvality vlastnosti prvků, objektů, či soustav.

Na základě provedených analýz a šetření, může několik pohrom vyvolat na území České republiky kritické situace, při kterých bude třeba vyhlásit některý z krizových stavů. Z analýz také vyplývá, že *nejzávažnější dopady může též vyvolat sofistikovaný teroristický útok na kritickou infrastrukturu, resp. na její specifické části.*

Dopady teroristických útoků působí na chráněné zájmy jak přímo, tak zprostředkovaně přes složitou strukturu vazeb a toků, a to bezprostředně nebo s menším či větším časovým zpožděním. Z analýz teroristických útoků vyplývá, že se stále více soustřeďují na rozrušení kritické infrastruktury, protože tato narušení dopadnou ve svém důsledku na životy a zdraví lidí i stát silněji než „obyčejný“ pumový útok.

Ekonomický útok například zahrnuje celou řadu metod, od obchodních sankcí až po dumpingové zboží. Vše, co prospívá, může také škodit a na světě není nic, co by se nemohlo proměnit ve zbraň. Průlom v našem myšlení nám rázem otevře království zbraní. Jediný člověk dokáže zničit trh s akciemi, jediný počítač může zahájit virovou invazi, jediný skandál může v zemi protivníka změnit kurzy akcií nebo vystavit její politické představitele pomluvám na

internetu, to vše lze zařadit do koncepce „nových zbraní“. Ovšem cíle nejsou omezeny jen na fyzická zařízení. Kvalitativní obsahová analýza odhaluje, že mezi tyto zbraně autoři řadí i tzv. „genové zbraně“ (gene weapons). Genetické zbraně působí na živé organismy, na obilí, dobytek i lidskou populaci. [8]

Pět nejvíce citovaných konečných cílů v případě konfliktu je získání národní bezpečnostní výhody, ekonomické výhody, finanční zisk, politický vliv a politická změna.

Národní bezpečnostní výhoda je definována jako cíl získání převahy nad protivníkem k zajištění bezpečnosti státního či nestátního aktéra. Tato výhoda může být hmatatelná či nehmatatelná, v jakékoli podobě. Ekonomická výhoda je definována jako získání konkurenční převahy v ekonomické oblasti díky státnímu nebo nestátnímu aktérovi. Finanční zisk je definován jako získání bohatství ve formě měny, zboží či dalších předmětů, se kterými se obchoduje. Politický vliv je definován jako získání vlivu v politickém systému na podporu zájmů aktéra sledujícího určitou strategii. Politická změna je definována jako způsobení podstatné změny v politické struktuře druhého aktéra, díky promyšlené strategii, používající jakékoli mocenské nástroje.

Státy proto potřebují plány odezvy na všechny typy nouzových situací vyvolaných nejen přírodními a technologickými pohromami, ale i teroristickými útoky včetně kybernetických. Informační technologie změnily prostředí kritické infrastruktury, dochází k propojování různých sektorů mezi sebou, a i různých států navzájem. To znamená, že za normálních, abnormálních i kritických podmínek musí být v provozu základní prvky, vazby a toky systému státu, které tvoří schopnost státu dosáhnout za každé situace stability a nastartovat další rozvoj. Základním prvkem ochrany je zálohování prioritních částí kritické infrastruktury, využití různých principů zálohování a rozmístění záloh v území, tj. implementace zásad, které se používají při projektování a výstavbě jaderných zařízení.

Tím nejnebezpečnějším protivníkem a aktérem v současném mezinárodním bezpečnostním prostředí, kterému musíme čelit, není supervelmoc, ale aktér, který má schopnosti i odhodlání tyto schopnosti použít. V důsledku dostupnosti technických zařízení a existence vzdělaných lidí, kteří bez zábran zneužijí techniku k prosazení svých individuálních nebo skupinových cílů, *je komplexní bezpečnost základní položkou v hodnotovém systému současné společnosti.*

3. Kritická infrastruktura

Širší česká praxe a legislativa pojem „kritická infrastruktura“ zatím nezná. Jak bylo zmíněno výše, probíhají práce spojené s jejím budováním a ochranou. Byla diagnostikována situace a postupně se připravují návrhy na řešení. Dosud však neexistuje specializovaný zákon na ochranu kritické infrastruktury, jsou však zákony, které lze pro ochranu kritické infrastruktury využít, např. v případě ochrany dodávek elektřiny a ropy.

Závěrem však lze konstatovat, že v České republice byly vytvořeny základní předpoklady proto, aby oblast krizového řízení byla připravena zvládnout svůj hlavní úkol – rychle, efektivně a s minimem ztrát vyřešit a likvidovat následky možných krizových situací. Jde o bezpečí a jistoty nás všech. Jde o něco, co je přirozené a správné.

V souvislosti s tím je potěšitelné konstatování, že naše schválená Státní energetická koncepce je již nyní nejen plně v souladu se tzv. Zelenou knihou [9], ale svojí vizí bezpečnosti, nezávislosti a udržitelného rozvoje energetiky jde ještě nad její stávající rámec.

Poznámky:

- [1] Viz BUZAN, B., WAVER, O., DE WILDE, J. *Bezpečnost. Nový rámec pro analýzu*. Brno: Centrum strategických studií, 2005.
- [2] ROTHSCCHILD, E. *What is security?*, Boston: Daedalus, Summer 1995, Vol. 124, Iss. 3, s. 53-109.
- [3] Viz PhDr. Miloš BALABÁN, Ph.D. Hlavní problémy zajištění bezpečnosti Evropské unie v dlouhodobém horizontu (2020-2025). *Vojenské rozhledy číslo 2/2007* Ročník: XVI. (XLVIII.) s. 4-5
- [4] BALABÁN, Ph.D. cit. dílo.
- [5] *Výkladový slovník krizového řízení a obrany státu*. Ministerstvo vnitra odbor bezpečnostní politiky obp@mvcz.cz.
- [6] Viz Ladislav ŽÁK. Nové strašidlo. *Britské listy*, 11. 10. 2006.
- [7] *Výkladový slovník krizového řízení a obrany státu*. Ministerstvo vnitra, odbor bezpečnostní politiky obp@mvcz.cz.
- [8] Např. v dubnu 1979 byl zaznamenán únik antracitu v tajné sovětské laboratoři sloužící vývoji biologických zbraní poblíž Sverdlovsk. Přesný rozsah není znám, ale měl za následek stovky, možná tisíce úmrtí. Viz P. J. JACKSON. PCR Analysis of Tissue Samples from the 1979 Sverdlovsk Anthrax Victims, *Proceedings of the National Academy of Sciences*, February 1998.
- [9] Dokument *Zelená kniha: Evropská strategie pro udržitelnou, konkurenceschopnou a bezpečnou energii* byl vydán dne 8. března roku 2006, dne 14. března diskutován na zasedání Rady ministrů zodpovědných za energetiku a následně dne 23. března na zasedání Evropské rady. Dne 25. března 2006 začala veřejná konzultace k tomuto materiálu s cílem otevřít širokou diskuzi, do níž jsou vtaženy vlády všech států Evropské unie, relevantní subjekty, odborná veřejnost i nevládní sféra.

Literatura:

- BALABÁN, M. Hlavní problémy zajištění bezpečnosti Evropské unie v dlouhodobém horizontu (2020-2025). *Vojenské rozhledy číslo 2/2007* Ročník: XVI. (XLVIII.)
- BARTÁK, P. Bezpečnost na prahu 21. století. *Sociologie*, č. 5, 2003.
- Bezpečnostní strategie České republiky*, schváleno vládou 10. 12. 2003, Praha.
- BRZEZINSKI, Z. *Velká sáhovnice: K čemu Ameriku zavazuje její globální převaha*. Praha: Mladá fronta 1999.
- BRZEZINSKI, Z. *Volba: Globální nadvláda, nebo globální vedení*. Praha: Mladá fronta, 2004.
- EICHLER, J. *Mezinárodní bezpečnostní vztahy*. Praha: VŠE, FMV, Středisko mezinárodních studií Jana Masaryka, 2004.
- FRYC, M. Základní směry světového vývoje formující strategie bezpečnosti zemí střední Evropy. *Vojenské aspekty bezpečnosti střední Evropy*. [Sborník konference] Brno, 2005. ISBN 80-7231-006-2.
- HUNTINGTON, P. S. *Střet civilizací: Boj kultur a proměna světového řádu*. Praha: Rybka Publishers, 2001.
- JANOŠEC, J. a kol. *Bezpečnost a obrana České republiky 2015-2025*. Praha: MO ČR, 2005, ISBN 80-7278-303-3.
- KAUFFMAN, S. *Čtvrtý zákon: Cesty k obecné biologii*. Praha-Litomyšl: Paseka, 2004.
- PRIGOGINE, I., STENGERSOVÁ, I. *Řád z chaosu: Nový dialog člověka s přírodou*. Praha: Mladá fronta, 2001.
- Qiao Linag, Wang Xiangsui. *Unrestricted Warfare* (trans. Foreign Broadcast Information Service). Beijing, China, February 1999.
- Strategická vize: Vojenská výzva*. Strategičtí velitelé NATO. SACO, SHAPE, Belgie a SACT, Norfolk, USA, 2004. [Strategic Vision: The Military Challenge. By NATO's Strategic Commanders. NATO Public Information Office, 2004.]
- TOFFLER, A., TOFFLEROVÁ, H. *Nová civilizace: Třetí vlna a důsledky*. Praha: Dokořán, 2001.
- ŽÁK, L. Evropa a úpadek. *Konkursní noviny* ze dne 7.12.2005.